

efficiency and effectiveness of SWOT Analysis. At the same time the improved matrix of this method invented by the author of this article is proposed.

Keywords: research methods, SWOT Analysis, matrix, advantages, defects, hypotheses, recommendations, business sphere, political sphere.

УДК 32.001 : 316 (477)

Горбатенко І. А.

РОЗВИТОК ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ПОЛІТИЧНОЇ НАУКИ: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ

Розглядаються сучасні тенденції розвитку європейської політичної науки з урахуванням традицій окремих країн, різноманітності підходів, характеру осмислення окремих суспільно-політичних проблем і політики в цілому. Показано вплив Болонської системи на процес інституціоналізації політичної науки та орієнтації суб'єктів її вивчення і вдосконалення.

Ключові слова: європейська політологія, Болонська система, професійна комунікація, інституціоналізація політичної науки, політична освіта, національні політологічні школи.

У світовій політичній науці від самого початку її зародження існує два основні сегменти, довкола яких формується і на які орієнтується все професійне політологічне середовище. Узагальнено вони ідентифікуються як американська політологія і європейська політологія. Остання кваліфікується як «важлива складова світової політичної науки, що спирається на традицію, характеризується різноманітністю підходів національних шкіл і тягнє до глибинного політико-філософського осмислення окремих суспільно-політичних проблем і політики в цілому» [5, с. 196]. У зв'язку з тим, що Україна від 2014 року остаточно взяла курс на інтеграцію у європейську спільноту, одним із важливих питань є необхідність поглибленого осмислення сучасних тенденцій розвитку європейської політичної науки та реалізації її надбань у системі вищої освіти.

Важливим джерелом для розуміння розвитку політології, в тому числі й у Західній Європі, є дослідження Г. Алмонда, в якому відображені характерні риси предметної специфіки цієї науки та історичні детермінанти її інституціоналізації [1], а також Р. Гудіна і Х.-Д. Клінгеманна [3; 4]. Серед вітчизняних політологів, які досліджують різні аспекти становлення і розвитку політичної науки в Україні, як відображення відповідних процесів у сучасному світі, слід відзначити дослідження К. Жолковського, О. Бабкіної, Н. Хоми, Ф. Рудича, А. Романюка [5; 2; 7; 6].

До Другої світової війни за кількістю і якістю досліджень, рівнем викладання політичних знань європейські національні школи були значно сильнішими за американську. По закінченні війни зруйнована Європа ще довго відчувала вплив США в усіх сферах суспільно-політичного розвитку. На зламі ХХ – ХХІ ст. цей вплив суттєво зменшився, що не могло не вплинути й на розвиток системи науки і освіти. Відповідно він змінився «не менш інтенсивним, але двостороннім процесом взаємодії американської і європейської політичної науки» [8, с. 42]. К. Жолковський і О. Бабкіна, оцінюючи можливості й перспективи європейської політології, слушно зазначають, що «є всі підстави прогнозувати подальше відродження її самобутності та оригінальності в загальному контексті ідейного та наукового самовизначення Європи» [5, с. 199]. Хоча, слід визнати, що на сьогодні у більшості європейських країн вплив американської політичної науки (особливо у сегменті її практичного застосування) залишається домінуючим.

Ще в 1990 р. Р. Роуз, характеризуючи стан розвитку політичної науки, зазначив: «Сьогодні політична наука стала колективним заняттям, професією з чітко визначеними стандартами навчання і працевлаштування, в основі яких – національні університетські системи з серйозними транснаціональними зв'язками між індивідуумами та інститутами по всій Європі» [3, с. 19]. Разом з тим існує цілий ряд проблем, як, скажімо, рівень сприйняття

порівняно нової дисципліни старими – історією, філософією, економікою, правом. Досить стійкою в європейській політології залишається тенденція до різного методологічного тлумачення політичної науки. Одні роблять акцент на теорії й кількісних методах, інші – на історії й герменевтиці. Зрештою, внаслідок неоднозначності основного об'єкта дослідження цієї наукової дисципліни, подібне різночитання є до певної міри виправданим, на що, зокрема, звертає увагу К. Пейтман: «Для сучасної політичної науки є нормою, що одні дослідники спираються на складні математичні методи, другі ґрунтують свої концептуальні висновки на філософській теоретичній базі постмодернізму, треті поділяють ідеї «нового інституціоналізму» чи фемінізму» [4, с. 20].

Широке розмаїття підходів до політичного життя спонукає до диференціації порівняно нової науково-навчальної дисципліни. У відповідності з цим в якості самостійних напрямів виділяються «європейські дослідження», «державне управління», «політична соціологія», «політична комунікація», «міжнародні відносини». Зростаючий інтерес спостерігається в Європі в галузі фемінізму, гендерних досліджень, що є ознакою демократичного, плюралістичного розуміння проблематики, пов'язаної з суспільно-політичним розвитком. На думку представниць цього напрямку Джейн Менсбрідж та Сьюзан Окін, «фемінізм складно трактувати як систематизовану теорію, радше це певна політична позиція». Поряд з цим вони зазначають, що «висновки, які зробили прибічники фемінізму, дають змогу уявити багато положень політичної філософії в цілком іншому вигляді та контексті, внаслідок чого традиційні політичні поняття можуть набувати іншого, додаткового значення, що загалом дає підстави ґрунтовніше сприймати та розуміти суспільні явища й процеси» [6, с. 174–175]. Подібне «розщеплення» розвиває предметну цілісність науки й не сприяє її професійній ідентифікації. Як зазначає німецький вчений Х.-Д. Клінгеманн, «проблема спільної ідентичності політичної науки в Європі ще не знайшла задовільного вирішення» [3, с. 8].

На відміну від англо-американської, європейська політична наука – більш академічна, ідеалістична, тісно пов'язана з державознавчими традиціями, що спонукає її опікуватись переважно вивченням держави та інших інститутів, що здійснюють владні функції. На якість політичної науки впливають чисельність академічного співтовариства, історія і традиції країни, політична культура. В цьому контексті варто погодитись з висновком Ф. Рудича, який зазначає: «У кожній країні політична наука, мабуть, більше, ніж будь-яка інша суспільна наука, «прив'язана» до національної специфіки» [7, с. 6]. Відповідно більшість дослідницьких програм спрямовані на вивчення політичних систем власних країн і Європейського Союзу. Політична теорія, методологія політичної науки, порівняльна політологія, політична соціологія займають другорядне становище.

Політична наука розвивається разом з реформуванням системи вищої освіти, пов'язаним з інтеграційними процесами. У останні роки на процес утвердження ідентичності політичної науки на Європейському континенті значний вплив справляє Болонська система. І хоча її вимоги є більшою мірою розмитими, ніж традиційні вимоги вивчення класичних соціально-гуманітарних дисциплін, означена система поставила важливі питання: 1) щодо змісту професійного навчання студентів-політологів; 2) щодо розподілу матеріалу в навчальному модулі за відповідним рівнем підготовки. У відповідності до цих вимог у європейських країнах поступово утверджується трирічна модель підготовки бакалавра. У більшості країн вже утвердилась дворічна магістратура (хоча є ще країни, де залишається однорічна). Завдяки Болонському процесу визначається предметне поле викладання політології, що обов'язково включає такі дисципліни як політична теорія та історія політичної думки, методологія вивчення політичних проблем, політична система власної країни і Європейського Союзу, порівняльна політологія, міжнародні відносини, державне управління, політичний аналіз, політична економія, політична соціологія [3, с. 33].

Поряд з вищезазначеним, Болонська система стимулює створення міжуніверситетських докторантур на основі об'єднання двох або й більше університетів, реформування освітнього процесу на основі системи кредитів і загальноєвропейської

системи їх взаємозаліку, забезпечення мобільності викладачів і студентів. Утім останнє поки що сприймається неоднозначно: «З одного боку, мобільність є важливим інструментом інтеграції, що дозволяє досягти уніфікації вимог до викладання і якості одержуваних студентами знань. З іншого – вона стає інструментом освітнього ринку, де одні університети демонструють свої успіхи, а інші – свої недоліки, які були не настільки помітними за нинішньої достатньо автономної системи» [3, с. 7].

Під впливом глобалізації все більша частина студентів навчаються за кордоном, що позбавляє залежності від національної замкненості й консерватизму. Зростає визнання зарубіжних публікацій і досвіду викладання в зарубіжних університетах. На рівні урядів стимулюється вільне володіння іноземними мовами або підготовка до навчання за кордоном на відповідних курсах. Важливою проблемою стає співробітництво між європейськими університетами і викладачами політології з різних країн. Поряд з цим, разом із вступом нових країн до Європейського Союзу та у процесі розвитку країн, які претендують на членство в Європейському Союзі, відбувається активізація вивчення процесів європейської інтеграції. До того ж, дослідження в галузі європейської політики фінансуються Європейською комісією. У зв'язку з цим почали навіть створюватись цілі інститути європейських досліджень.

Основними проблемами, що розглядаються в рамках європейської політології, є механізми формування політичної влади, процес прийняття ефективних політичних рішень, електоральні процеси, громадська думка, функціонування політичних партій і громадських об'єднань, діяльність держави і розвиток державного управління, вдосконалення політичної культури та ін. Разом з тим поки-що не досягнуто спільної згоди по базових програмах викладання політології. До підручників (особливо з національної політичної системи) висувуються високі вимоги й часто з цієї проблематики існує лише один підручник, який постійно перевидається. Існує також різниця у викладанні політології в державних і приватних вузах. Переважна більшість політологів навчаються в державних вузах, однак саме в приватних навчальних закладах більш динамічно формуються інноваційні елементи в програмах. Значний вплив на проблематику досліджень справляє належність політологів до традицій і культури країни їх проживання.

У німецькій політології значна увага традиційно приділяється історії політичних учень. У цьому контексті велику роль відіграли праці сучасних німецьких політологів, таких як Х. Арндт, К. Ясперс, Р. Дарендорф, Ю. Габермас, П. Козловські. Причому переосмислення історичних поглядів і концепцій використовується як засіб обґрунтування європейської ідеї протистояння культури сили завдяки давнім демократичним традиціям. Так, оцінюючи роль Ю. Габермаса, А. С. Соловійова зазначає: «Для Габермаса Європа визначається як низка товариств, які соціально відповідальніші й більш гуманні, ніж США; європейські країни більш толерантні у своїх звичках і більш миролюбні у своїй зовнішній політиці, ніж США. Для нього європейська модель капіталізму є більш регульованою і схильною до впливу з боку держави й суспільства, ніж американська модель. Більшість західноєвропейських суспільств є соціально орієнтованими, і всі вони в сукупності володіють значно меншою військовою міццю, ніж США, більше використовують м'яку силу» [2, с. 291].

Політичні партії і діяльність парламенту – одна з центральних проблем італійської політології, на що особливо вплинули праці Дж. Сарторі. Саме Сарторі належить оригінальна класифікація партійних систем за кількісними характеристиками, що включає: систему з однією партією-гегемоном; систему з переважаючою партією; двопартійну систему; систему крайнього плюралізму; атомізовану систему; систему обмеженого плюралізму. «Чиста» політична наука викладається лише на половині існуючих факультетів політичних наук. Разом з тим в Італії дисципліни, близькі за тематикою до політології (міжнародні відносини, аналіз публічної політики, публічна адміністрація) складають до 57% навчальних курсів.

У Франції політологія традиційно існує на юридичних факультетах. Відповідно особливістю французької політології є підвищена увага до інституціональної теорії в її спорідненості з теорією держави і права. Окрім Сорбонни, в інших університетах факультетів політичних наук практично не існує. Інституціоналізація політичної науки у Франції відбувалася в обхід університетської системи. Там створювались академічні інститути політичних досліджень, найвідомішим серед яких є «С'янс По» (Science Po). Однак в останні роки під впливом американської політичної науки французька школа політології все більше усвідомлює необхідність поєднання функціональних можливостей інститутів з вивченням інших соціальних чинників.

У Центральній і Східній Європі та на пострадянському просторі популярними є дослідження перехідних процесів від авторитаризму до демократії. У країнах, належних до цього регіону, особлива увага надається порівняльно-політологічним дослідженням, проблемам політичної поведінки, політичної соціалізації, громадянської освіти. В умовах демократизації політологія в деяких країнах оновила і очистилася від комуністичної ідеології, а в деяких (у тому числі і в Україні) відбулося її первісне становлення з теоретичним переосмисленням усього комплексу суспільствознавчих проблем. Насамперед, в основному завершився процес визначення предмета політології та її інструментарію з урахуванням динаміки перехідних процесів.

Політична освіта на Європейському континенті вважається дуже престижною. Так, на 2005 рік у Західній Європі нараховувалось приблизно 15400 студентів-політологів. Зокрема, влітку 2005 р. в університет Хельсінкі було подано 604 заявки на навчання політичної науки. Зараховано ж було лише 51 студента [3, с. 120]. У Німеччині за період з 1980 по 1992 число студентів, що вивчають політологію, виросло втричі [3, с. 190]. За таким зростанням попиту на політичні знання почасти не встигає університетська інфраструктура. У більш ніж третині структурних підрозділів, які викладають політологію в Західній Європі, працює менше трьох професорів. Це зумовлює потребу міжуніверситетського співробітництва.

В умовах розвиненої демократії спостерігається значний вплив суспільства на політичну науку і політичної науки на суспільство. Студенти, які спеціалізуються в галузі політичної науки, знаходять роботу на ринку праці в основному у сфері державного управління або реалізують себе в науково-освітній діяльності, у приватних компаніях, у засобах масової інформації. На працевлаштування почали впливати децентралізація й муніципальні реформи, що стали вже ознакою перманентних змін у європейських країнах. У зв'язку із проблемами в системі зайнятості населення, класичні теми політичної науки поступаються проблематиці, пов'язаній з державним управлінням, публічним адмініструванням, політичним менеджментом. Хоча в деяких країнах однією з ознак є невпевненість молодих докторів у професійному майбутньому, пов'язана з недостатньою кількістю робочих місць. Така ситуація, зокрема, спостерігається у Франції [3, с. 167].

Важливу роль в інтеграції європейської політичної науки відіграє політична комунікація, на яку значною мірою впливають Європейський консорціум політичних досліджень (ESPR) і Європейська асоціація викладачів політології (eps Net). Помітну роль в інституціоналізації політичної науки й активізації її потенціалу відіграють національні професійні асоціації (викладачів політології, дослідників з певного напрямку та ін.). Асоціації проводять регулярно конференції, налагоджують міжнародні зв'язки, сприяючи таким чином інтернаціоналізації національних шкіл, стимулюють обмін студентів. Кількість членів у національних асоціаціях політологів коливається від понад 100 (Бельгія, Португалія) до понад 500 (Австрія, Норвегія, Іспанія, Швейцарія, Франція) і навіть понад 1000 (Німеччина, Велика Британія).

Випускники європейських політологічних відділень зазвичай отримують ґрунтовну підготовку з інших дисциплін (найчастіше з права та економіки). Навчання, як правило, або є державним, або платним (плата за навчання є порівняно невисокою). У більшості європейських країн мають місце довгострокові державні дослідницькі програми, зокрема такі як «Запити про владу» (Норвегія, Швеція), «Влада і демократія» (Данія). Постійно

зростає число журналів, які спеціалізуються на нових напрямках політичної науки. Існує практика виділення коштів штатним співробітникам на дослідницьку діяльність. Критерієм виділення коштів є списки публікацій, які періодично переглядаються.

Таким чином, сучасна європейська політологія не є цілісною, вона розвивається у вигляді певних шкіл, напрямів, концепцій і перебуває в залежності від запитів і потреб політики, що здійснюється тією чи іншою країною. Однак це не заважає їй утверджувати на всіх рівнях істину про те, що протистояти негативним процесам неможливо лише на державному рівні – необхідно максимально задіяти інтелектуальний потенціал політичного знання. Практика реформування системи європейської освіти засвідчує, що задля переходу до нової системи організації освітнього процесу необхідне поєднання зусиль державних структур і професійного співтовариства політологів-науковців і політологів-викладачів. Такий підхід допоможе захистити інтереси університетів і професійного співтовариства, а також саму професію. Що стосується подальшого розвитку політичної науки і освіти в Україні, слід зазначити, що особливо важливим для її вдосконалення є вивчення стану політичної науки в Європі, що сприятиме не лише внутрішній професійній інтеграції політологічної спільноти, а й процесові європейської інтеграції України.

Використана література:

1. Алмонд Г. Политическая наука: история дисциплины [Текст] / Г. Алмонд // Политическая наука: исследования, 1997. – № 6. – С. 175–183.
2. Політична думка ХХ – початку ХХІ століть: методологічний і доктринальний підходи: підручник: у 2-х т. / за заг. ред. Н. М. Хоми; [Т. В. Андрущенко, О. В. Бабкіна, В. П. Горбатенко та ін.]. – Львів: «Новий Світ-2000», 2016. – Т. 1. – 516 с.
3. Политическая наука в Западной Европе [Текст] / Под ред. Ханса-Дитера Клингеманна; пер. с англ. М. Гурвица, А. Демчука и др.; под ред. Е. Б. Шестопаля. – Москва: Аспект Пресс, 2009. – 487 с.
4. Политическая наука: новые направления [Текст] / Пер. с англ. М. М. Гурвица, А. Л. Демчука, Т. В. Якушевой. Научный редактор Е. Б. Шестопаля. – Москва: Вече, 1999. – 816 с.
5. Політологічний енциклопедичний словник [Текст] / Упорядник В. П. Горбатенко; за ред. Ю. С. Шемшученка, В. Д. Бабкіна, В. П. Горбатенка. – 2-е вид., доп. і перероб. – К.: Генеза, 2004. – 736 с.
6. Романюк А. С. Історія західних політичних вчень: Політичні доктрини ХХ – початку ХХІ ст. [Текст] : навч. посіб. / А. С. Романюк. – К.: Знання, 2011. – 255 с.
7. Рудич Ф. Політична наука в Україні: стан і перспективи [Текст] / Ф. Рудич // Політичний менеджмент. – 2003. – № 1. – С. 5–18.
8. Теория политики: Учебное пособие [Текст] / Под ред. Б. А. Исаева. – СПб.: Питер, 2008. – 464 с.

Горбатенко И. А. *Развитие европейской политической науки: современные тенденции*

Рассматриваются современные тенденции развития европейской политической науки с учетом традиций отдельных стран, разнообразия подходов, характера осмысления отдельных общественно-политических проблем и политики в целом. Показано влияние Болонской системы на процесс институционализации политической науки и ориентации субъектов ее изучения и совершенствования.

Ключевые слова: европейская политология, Болонская система, профессиональная коммуникация, институционализация политической науки, политическое образование, национальные политологические школы.

Gorbatenko I. Development of European Political Science: Current Trends

Current trends in the development of European political science are considered, taking into account the traditions of individual countries, the diversity of approaches, the nature of comprehension of individual socio-political problems and politics in general. The influence of the Bologna system on the process of institutionalization of political science and the orientation of its subjects of study and improvement is shown.

Keywords: European political science, Bologna system, professional communication, institutionalization of political science, political education, national political science schools.

УДК 303:328.132.4(477)

Левенець Є. Ю.

**ПРАВЛЯЧІ КОАЛІЦІЇ У ВІТЧИЗНЯНИХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ
(ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ОГЛЯД)**

У статті наведено огляд наукових праць (монографій, дисертацій, науково-аналітичних доповідей) вітчизняних дослідників, у яких проаналізовано теоретичні та практичні аспекти утворення та функціонування урядових та парламентських коаліцій в Україні. Увага автора акцентована на тематиці заявлених праць, методах, підходах, факторах, які є предметом досліджень науковців в Україні. Наведений аналіз дав можливість сформулювати проблемні теми і питання, які потребують подальшого вивчення.

Ключові слова: коаліційні уряди, парламентські коаліції, інституційні параметри парламентських коаліцій, формальні і неформальні інститути.

Процеси формування і функціонування парламентських та урядових коаліцій на політичній сцені України є складовою процесів розвитку політичної системи України і парламентаризму як принципу існування демократичної держави. Після Конституційної реформи 2004 р., згідно з якою Україна перейшла до парламентсько-президентської форми державного правління, повноваження і статус парламенту було посилено за рахунок розширення установчої функції і, зокрема, закріплення виключно за парламентом прерогативи формування уряду, його відставки і поточного коригування його складу. Зміни політичного контексту і статусу парламенту позначилися на темах досліджень власне явища парламентаризму і внутрішньо-парламентських політичних процесів. Саме з початку 2000-х років у працях вітчизняних дослідників темі парламентських коаліцій, форм взаємодії правлячої коаліції та опозиції, стилю ухвалення політичних рішень, політичному лобюванню приділяється дедалі більша увага.

З-поміж вітчизняних досліджень проблем парламентаризму можна назвати праці представників так званої «львівської школи», які найбільше стосуються проблем коаліційних урядів та парламентських коаліцій. Серед цих праць роботи професора А. Романюка, присвячені аналізу логіки функціонування урядових кабінетів в країнах Західної Європи: «Порівняльний аналіз політичних інститутів країн Західної Європи» [37], «Феномен урядів меншості в країнах Західної Європи» [36], «Типологія урядових кабінетів в країнах Західної Європи: порівняльний аналіз» [35]. Дослідження урядових кабінетів в країнах Центрально-Східної Європи, а також теорії та практики когабітації (ситуацій «розділеного правління»), представлені у працях представників тієї ж «львівської школи» В. Литвина («Концептуальне визначення поняття «урядова стабільність» [18], «Урядова стабільність крізь призму партійних детермінант країн Центральної Європи» [20], «Теорія та практика когабітації в напівпрезидентських системах Європи» [19]).

Характерною рисою досліджень представників «львівської школи» є акцент на порівнянні й співставленні характерних рис парламентів і урядових коаліцій в країнах з аналогічними формами державного правління. Хоча переважна кількість названих досліджень стосується процесів функціонування правлячих (урядових, парламентських)